WIKIPEDIA

Liivin kieli

Liivi (*līvõ kēļ*) on uralilainen, suomalais-ugrilainen ja itämerensuomalainen kieli, ja siten suomen läheinen sukukieli. Lähin liivin sukukieli on viro. Liivin kieltä puhuivat liiviläiset Latviassa Kuurinmaalla Liivinrannassa. Laajasti levinneen uutisen mukaan kielen viimeinen syntyperäinen puhuja, Viktor Berthold, kuoli vuonna 2009, mutta todellisuudessa viimeinen liivin äidinkielinen puhuja oli kanadanliiviläinen Grizelda Kristiņa, joka kuoli 103-vuotiaana 2. kesäkuuta 2013[1].

Liivi	
Oma nimi	līvõ kēļ, rāndakēļ
Tiedot	
Alue	Latvia
Virallinen kieli	ei virallista asemaa
Puhujia	ei äidinkielenään puhuvia noin 25 toisena kielenä puhuvaa
Sija	ei 100 suurimman joukossa
Kirjaimisto	latinalainen
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	uralilaiset kielet
Kieliryhmä	suomalais-ugrilaiset kielet suomalais-permiläiset kielet suomalais-volgalaiset kielet itämerensuomalaiset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	–
ISO 639-2	fiu (muut suomalais-ugrilaiset kielet)
ISO 639-3	liv (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=liv)

Ohje

Sisällysluettelo

Historia

Kielitieteilijät eivät ole täysin varmoja siitä, miten liivin kieli erosi muista itämerensuomalaisista kielistä. Epäselvyyttä on esimerkiksi siitä, onko liivi läheisempää sukua eteläviron kieliryhmän kielille vai pohjoisvirolle.[2] Paikannimistötutkimuksen perusteella liivinkielisten alueet ulottuivat ennen paljon nykyistä laajemmalle. Liivinkielisten paikannimien verkko kattaa noin puolet nykyisen Latvian alueesta. Monet liivinkieliset ovat siirtyneet käyttämään indoeurooppalaista latvian kieltä eli *lättiä*, jota Latviassa pääasiallisesti puhutaan. Latvian kieli on kuitenkin saanut paljon vaikutteita liivistä; latvian eroavaisuudet liettuaan nähden ovat osittain liivin vaikuttamia. Toisin päin latvian kieli on vaikuttanut liiviin hyvin voimakkaasti, niin sanastoon kuin kielioppiinkin. Latvian kielen vaikutus onkin erkaannuttanut liiviä huomattavasti muista itämerensuomalaisista kielistä.

Liivinmaa kristillistyi Baltian alueista ensimmäisenä. Keskiajalla Saksalainen ritarikunta taisteli liiviläisiä ja muita Baltian pakanakansoja vastaan pakottaen nämä kasteeseen. Liivin kielen alkuperäinen alue käsitti sekä Liivinmaan länsiosan että Kuurinmaan pohjoisosan. Liivinmaalla puhutuista murteista katosi viimeisenä Salatsin liivi 1800-luvulla. Itäliivin ja länsiliivin murteisiin jakautuva Kuurinmaan liivi on säilynyt nykypäiviin asti. Matteuksen evankeliumin käänsi Kuurinmaan liivin länsimurteelle pizālainen opettaja Jan Princ ja itämurteelle Nika Pollmann. Kummankin version tarkisti ja viimeisteli F. J. Wiedemann. Britannian ja Ulkomaiden Raamattuseura toimitti vuonna 1863 kummastakin 250 kappaleen painoksen, joka jaettiin Liivinrannan asukkaille. Vielä 1930-luvulla liivin kielellä kirjoitettiin merkittävää kirjallisuutta. Esimerkiksi Uusi Testamentti käännettiin tuolloin liiviksi. Merkittävimpiä tuon ajan kirjallisuuden vaikuttajia olivat Kōrli Stalte ja Peter Damberg. Myös suomalaiset ja virolaiset kielentutkijat, kuten Lauri Kettunen, vaikuttivat liivinkielisen kirjallisuuden kehittymiseen.[3] Ponnisteluista huolimatta Uutta testamenttia ei saatu heti julkaistua, vaan se julkaistiin rahoitusvaikeuksien tähden vasta vuonna 1942. Sitä ennen kuitenkin julkaistiin vuonna 1936 Edgar Vaalgamaan kääntämä katekismus (*Pišķi katkismus*) ja vuonna 1937 yhtenä niteenä evankeliumit sekä Apostolien teot.[4]

Liiviläisten historialliset asuinalueet Latviassa, Liivinranta mustalla.

Nykytilanne

Liivinkielinen kuukausijulkaisu *Līvli* (suom. Liiviläiset), joka alun perin ilmestyi joulukuusta 1931 elokuuhun 1939, herätettiin jälleen henkiin vuonna 1992. Nyt lehti on tosin latviankielinen.[4]

Liivin kieli on hävinnyt normaalista käytöstä täysin. Isovanhemmilta opittuna kielenä sitä puhuu arviolta kymmenen ihmistä. Lisäksi on vielä noin kymmenen kielen opetellutta kielentutkijaa ja viisi kielen itsenäisesti opiskellutta. Vielä useampi on osallistunut liiviläisille kesäleireille tai yliopistokursseille ja oppinut näin ymmärtämään kieltä, mutta eivät käyttämään sitä keskustelemiseen. Liivinkieliseen opetukseen kouluissa osallistuu noin kymmenen henkeä, joista suurin osa on etnisiä liiviläisiä.[5] Liivinkielistä tekstiä pystyy lukemaan arviolta 50–60 henkilöä[6]. Vuoden 2011 lopussa liivin kielellä pysty kattavasti keskustelemaan noin 20 etnistä liiviläistä.[7]

Latvian kieltä käyttämään siirtyneet liiviläiset vaikuttivat latvian kielen liiviläismurteisiin, joita puhutaan sekä Kuurinmaalla että Liivinmaalla. Olennainen ero latvian kieleen näillä murteilla on se, että niiden puhujat käyttävät liivin kielen mukaista ääntämystapaa[8].

Opetus

Liivin kieltä opetetaan perustasolla muutamissa kouluissa Riiassa, Staicelessä, Ventspilsissä, Kolkassa ja Dundagassa. Lisäksi opetusta järjestetään vuosittain järjestettävillä kesäleireillä. Liiviläisten kulttuurikeskus järjestää puhujaryhmiä, joiden tarkoituksena on pitää liivin kieltä elossa normaalissa puhekäytössä. Liivin kieltä voi opiskella ylemmällä tasolla Helsingin ja Turun yliopistoissa Suomessa, Tarton yliopistossa Virossa, Budapestin yliopistossa Unkarissa sekä Latvian yliopistossa. Säännöllisesti sitä opetetaan kuitenkin vain Tarton ja Latvian yliopistoissa, muissa yliopistoissa se yleensä sisältyy itämerensuomalaisten kielten yleiseen opetukseen.[9]

Kielen piirteet

Liivin kielelle tyypillinen piirre on painottomien tavujen redusoituminen. Sama piirre on havaittavissa myös viron kielessä, mutta liivissä se vaikuttaa voimakkaampana. Latvian kielen vaikutuksesta *ö* ja *ü* ovat vaihtuneet e:ksi ja i:ksi. Liivi kuuluu periferiakieliin, eli siitä puuttuu astevaihtelu. Liivissä h on kadonnut kaikkialta.[2]

Liivin kieltä kirjoitetaan latinalaisilla aakkosilla: A a, Ā ā, Ä ä, Ǟ ǟ, B b, (C c), D d, Ḑ ḑ, E e, Ē ē, F f, G g, H h, I i, Ī ī, J j, K k, L l, Ļ ļ, M m, N n, Ņ ņ, O o, Ō ō, Ȯ ȯ, Ȱ ȱ, Õ õ, Ȭ ȭ, P p, (Q q), R r, Ŗ ŗ, S s, Š š, T t, <Ţ ţ> , U u, Ū ū, V v, (W w), (X x) (Y y), Z z, Ž ž [10].

- luettelossa mukana nykyisin käytettävät kirjaimet
- (vieraskirjaimet suluissa)
- <lähteen mukaan Ț ja ț>, asiasta eri näkemyksiä

Persoonapronominit

Yksikkö			
	y.1.p *minä*	**y.2.p *sinä***	**y.3.p *hän***
Nominatiivi	minā/ma	sinā/sa	tämā/ta
Genetiivi	min	sin	täm
Datiivi	minnõn	sinnõn	tämmõn
Translatiivi	minkõks	sinkõks	tämkõks
Partitiivi	mīnda	sīnda	tǟnda
inessiivi	mins/minšõ	sins/sinšõ	täms/tamšõ
Elatiivi	minst/minstõ	sinst/sinstõ	tämst/tämstõ
Illatiivi	minnõ	sinnõ	tämmõ

Monikko			
	m.1.p *me*	**m.2.p *te***	**m.3.p *he***
Nominatiivi	mēg	tēg	ne
Genetiivi	mäd	täd	nänt
Datiivi	mäddõn	täddõn	näntõn
Translatiivi	mätkõks	tätkõks	näntkõks
Partitiivi	mēḑi	tēḑi	nēḑi
Inessiivi	mēšši	tēšši	nēšši
Elatiivi	mēšti	tēšti	nēšti
Illatiivi	mēži	tēži	nēži

Demonstratiivipronominit

	Yksikkö *tämä, tuo*	Monikko *nämä, nuo*
Nominatiivi	sīe/se	ne
Genetiivi	sīe/se	nänt
Datiivi	sīen	näntõn
Translatiivi	sīeks/sīekõks	näntkõks
Partitiivi	sīeda	nēḑi
Inessiivi	sīes/sīessõ	nēšši
Elatiivi	sīest/sīestõ	nēšti
Illatiivi	sīezõ	nēži

Kielinäyte

Tēriņtš!

Terve!

Jõvā pǟva! / Jõvvõ päuvõ!

Hyvää päivää!

Minnõn eņtšõn um vajāg

Minä itse tarvitsen

Ma sīeda kūliz eņtš izāst

Minä kuulin sen (*omalta*) *isältäni*

Minā rõkāndõb rāndakīeldõ

Minä puhun rantakieltä ('liiviä')

Tämpõ um nei knaš āiga

Tänään (*Tänä päivänä*) *on niin kaunis ilma*

ikš, kakš, kuolm, nēļa, vīž, kūž, seis, kōdõks, īdõks, kim

yksi, kaksi, kolme, neljä, viisi, kuusi, seitsemän, kahdeksan, yhdeksän, kymmenen

“Kui kaj, ku vīmõ sadāb!” kītiz liepālind istõs līed allõ.

“Nǟ, väggi sūr kaj!” rõkāndiz miedlinki, kis istīz liepālindõn ležgõl.

“Až paldīņ vȯlks knaš āiga,” kītiz vel liepālind, “siz ma līndaks pids nurmõ ja nītõ mängõs.”

“Bet ma,” kītiz miedlinki, “ma līndaks tīe jūrõ ja kuoŗŗõks kubbõ pǟgiņ magḑizt mietā.”

"Kuinka sääli, kun sataa ('vihmoa sataapi'[11])!", sanoi perhonen, joka istui lehden alla.

"Kyllä, tosi surullista", sanoi mehiläinen, joka istui perhosen vieressä.

"Jos sää olisi nyt hyvä", sanoi vielä perhonen, "silloin minä lentäisin pelloilla ja niityillä".

"Mutta minä", sanoi mehiläinen, "minä lentäisin töihin ja keräisin paljon makeaa hunajaa".[12]

Katso myös

- Liiviläiset
- Liivinranta

Lähteet

1. The Times – Death of a language: last ever speaker of Livonian passes away aged 103 (http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/europe/article3782596.ece)
2. Helsinki.fi – Liivin kielestä (http://www.helsinki.fi/hum/sugl/oppimat/imsjohd/liivi.html)
3. Vaalgamaa, Edgar: *Valkoisen hiekan kansa: Liiviläisten historiaa ja kulttuuria.* Jälkisanat Valda Šuvcāne. Jyväskylä: Atena 2001. ISBN 951-796-235-5.
4. Pajula, Marja: Liiviläiset 1920- ja 1930-luvuilla. *TUTKIELMIA VÄHEMMISTÖKIELISTÄ JÄÄMERELTÄ LIIVINRANTAAN. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti VI. Nordic-Baltic-Russian network of Finnic minority and regional languages, kolmas julkaisu. Studia humaniora ouluensia -julkaisusarja, osa 2.*, 2006. University of Oulu.
5. Valts Ernštreits – The Livonian Language Today (http://herkules.oulu.fi/isbn9789514283703/isbn9789514283703.pdf)
6. Aamulehti – Viimeisellä rannalla (http://www.aamulehti.fi/sunnuntai/teema/asiat_paajutut/3928948.shtml)
7. livones.net (https://web.archive.org/web/20140202235047/http://www.livones.net/valoda/?raksts=8701) *web.archive.org*. 2.2.2014. Viitattu 8.7.2020.
8. Livonian life stories: source of identity (http://lepo.it.da.ut.ee/~lehti/Oralhistory/1.3.Mara.htm)
9. Livones.lv: Valts Ernštreits, *LĪBIEŠU VALODAS STĀVOKLIS ŠOBRĪD* (http://www.livones.lv/libiesi/valoda/?raksts=128)
10. Lībiešu valoda Vikipēdija (https://lv.wikipedia.org/wiki/L%C4%ABbie%C5%A1u_valoda)
11. Netidigisõnad (https://sonad.oahpa.no/detail/liv/fin/v%C4%AB%CA%BCm%C3%B5.html?no_compounds=true&lemma_match=true&e_node=4708516820305578011) *sonad.oahpa.no*. Viitattu 31.1.2020.
12. The Butterfly and the Bee (A Sample Text) (http://virtuallivonia.info/?page_id=293) *Virtual Livonia*. Viitattu 7.11.2019. (englanniksi)

Kirjallisuutta

- Kettunen, Lauri: Livisches Wörterbuch : mit grammatischer Einleitung. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura 1938.
- Posti, Lauri: Grundzüge der livischen Lautgeschichte. Helsinki, 1942.
- Tveite, Tor: The case of the object in Livonian : a corpus based study. Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomalais-ugrilainen laitos, 2004.
- Wiik, Kalevi: Liivin katko. Turku: Turun yliopisto 1989.

Aiheesta muualla

- Virtual livonia (http://virtuallivonia.info/?page_id=293)
- Liivinkielinen Wikipedia hautomossa
- Ethnologue (http://www.ethnologue.org/show_language.asp?code=LIV)

- Liivin kielen e-sanakirja (http://sonad.oahpa.no/liv/fin/)

n · k · m (https://fi.wikipedia.org/w/index.php?title=Malline:Uralilaiset_kielet&action=edit)

Uralilaiset kielet

Itämerensuomalaiset	inkeroinen · karjala (aunuksenkarjala · lyydi · varsinaiskarjala) · liivi · suomi (kveeni · meänkieli) · vatja · vepsä · viro (võro)	
Saamelaiskielet	**Länsisaamelaiset**	eteläsaame · luulajansaame · piitimensaame · pohjoissaame · uumajansaame
	Itäsaamelaiset	akkalansaame † · inarinsaame · kainuunsaame † · keminsaame † · kiltinänsaame · koltansaame · turjansaame
Mordvalaiset	ersä · mokša	
Mari	mari (niittymari · vuorimari)	
Permiläiset	komi (komipermjakki) · udmurtti	
Hanti	hanti	
Mansi	mansi	
Unkari	unkari	
Samojedikielet	**Pohjoissamojedilaiset**	enetsi · juratsi † · nenetsi · nganasani
	Eteläsamojedilaiset	kamassi † · matori † · selkuppi
Luokittelemattomat	merja † · meštšera † · muroma †	

Kielten alueellisia nimityksiä tai kiisteltyjä ryhmittelyjä: suomalais-ugrilaiset · suomalais-permiläiset · suomalais-volgalaiset · volgalaiset · suomalais-saamelaiset · ugrilaiset · obinugrilaiset

Auktoriteettitunnisteet	GND: 4120240-5 (https://d-nb.info/gnd/4120240-5)